

CEVDET YILMAZ (2006) “*Rize Yöresi Coğrafya Araştırmaları*”, **I. Rize Sempozyumu** (16-18 Kasım 2006), Rize Valiliği Yay., (649-651), Rize.

RİZE YÖRESİ COĞRAFYA ARAŞTIRMALARI

Doç. Dr. Cevdet YILMAZ

19 Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Samsun.

cyilmaz@omu.edu.tr

Özet

Herhangi bir yerde kalkınma ve gelişmesinin sağlanabilmesi için öncelikle o yerin mekânsal özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bir mekân bilimi olan coğrafya “yer”in fiziki ve beşeri özelliklerini ortaya koyduğu gibi, yer ile insan arasındaki ilişkileri sorgular ve bundan neticeler çıkartarak insanın faydasına sunar. Türkiye’nin en fazla göç veren ve iller arası gelişmişlik sıralamasında alt sıralarda yer alan Rize’nin coğrafi özelliklerinin bilinmesi il genelinde başlatılacak kalkınma hamlesi için son derece önemlidir. Bu araştırmada, Rize yöresinin kalkındırılması yönündeki çabalara bir katkı olmak üzere, Rize ile ilgili olarak bugüne kadar yapılan coğrafi çalışmalar tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize Yöresi, Coğrafya Araştırmaları

Giriş

Herhangi bir yerde kalkınma ve gelişmenin sağlanabilmesi için o yerin sahip olduğu potansiyelin ortaya çıkartılması ve harekete geçirilmesi gerekir. Bunun için de o mekânın çok iyi tanınması son derece önemli olup, bu konuda yardımcı olacak bilim dallarının başında coğrafya gelmektedir. Coğrafya bir mekân bilimidir ve coğrafi araştırmalar herhangi bir bölgenin sahip olduğu fizikî ve beşerî özelliklerin ortaya çıkartılmasında en yapıcı araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Rize yöresi, son yıllarda bir kıpırdanma görülmekle birlikte, ülkemizde üzerinde çok az coğrafi araştırma yapılan sahalardan biridir (*Tablo 1*). Bunun başlıca nedeni bölgenin Türkiye’nin gelişmiş merkezlerine olan uzaklığı yanında, son birkaç yıla kadar üniversite ve araştırma enstitüleri gibi yeterli ve donanımlı araştırma kurumlarının olmayışından kaynaklanmıştır. Yöre ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış mevcut araştırmalar ise daha ziyade Karadeniz Bölgesi ve özellikle Doğu Karadeniz Bölümü’nü içine alan çalışmalardır.

Tablo 1. On yıllık dilimler itibariyle Rize Yöresi ile ilgili olarak yapılan bilimsel çalışma sayısı.

Yıllar	1940–1949	1950–1959	1960–1969	1970–1979	1980–1989	1990–1999	2000–2006
Araştırma Sayısı	2	1	6	9	4	9	18

Bu araştırmada Rize ve yakın çevresi ile ilgili olarak Türk coğrafya literatüründe yer alan başlıca eserler tanıtılmıştır. Araştırmanın amacı Rize yöresi ile ilgili olarak bundan sonra yapılacak farklı disiplinlerdeki çalışmalar için coğrafi alt yapı, başka bir ifade ile mekânsal bir veri tabanı oluşturmak ve hangi alanlarda bilgi boşluğu olduğunu da göstermektir. Böylece aynı alanda benzer çalışmaların birbirinden habersiz bir şekilde tekrar yapılmasının önüne geçilebileceği gibi, çoğu üniversitelerin raflarında kalan bilimsel çalışmalardan coğrafyacıların dışındaki diğer ilgili kişilerin haberdar olması da sağlanmış olacaktır. Şüphesiz verilen bu literatür içinde gözden kaçanlar olabileceği gibi, bitme aşamasına gelmiş veya halen devam etmekte olan çalışmalar da olabilir. Araştırmada Rize ile ilgili kısmî bilgiler veren çeşitli genel coğrafya kitaplarından bahsedilmemiş, daha çok doğrudan Rize yöresini (il merkezi ve ilçeler ile yakın çevreyi) ele alan eserlere yer verilmiştir. Bunların başlıcaları ülkemiz üniversiteleri veya ilgili kurumları tarafından Türkçe olarak yayınlanan coğrafya dergilerindeki bilimsel coğrafya makalelerinden oluşmaktadır.

1. Fiziki coğrafya araştırmaları

Fizikî coğrafya açısından Rize Yöresi ile ilgili olarak çok az çalışma yapılmıştır. Bunların da yarıya yakını Doğu Karadeniz Bölümü'nü içine alan sahanın tamamı ile ilgili olup, ilerinde Rize yöresine de ayrıca değinilmiştir. Bir kısmının tarihleri de oldukça eski olan bu çalışmalar içinde jeomorfoloji ile ilgili olanlar çoğunlukta olup, bu bilim dalı içinde de Doğu Karadeniz Dağları üzerinde yer alan buzul (glasiasyon) şekillerinin incelendiği çalışmalar başta gelmektedir. Erinç (1944) Yalçınlar (1951), Doğu vd.nin (1993, 1996, 1997) eserleri bu konu ile ilgilidir. Yalçınlar (1974) ise genel olarak bölgenin jeomorfolojik özelliklerini ele almıştır. Erguvanlı (1974) hariç, jeomorfoloji ile ilgili diğer yayınlar daha yeni olup Turoğlu'nun (2005) Karadeniz Sahil Yolu geçiş güzergâhını ele aldığı çalışması ile Uzun ve Uzun'un (2003a, 2003b) yöredeki heyelanları ele aldıkları araştırmaları bu grup içinde yer almaktadır. Bunlar dışında yine Erinç'in (1961) Doğu Karadeniz kıyılarında görölen yerel iklim özellikleri ve bunun etkilerini konu alan alışması, Atalay'ın (1983) Kuzeydoğu Anadolu'nun vejetasyonu ve yine Atalay vd.nin (1985) Kuzeydoğu Anadolu'nun ekosistemleri üzerine olan araştırmaları, Turoğlu'nun (1997) İyidere Havzasının hidrografik özellikleri konulu araştırması bölge ile ilgili diğer fizikî coğrafya çalışmalarıdır.

Rize yöresi ile ilgili en kapsamlı araştırma Tandoğan (1971) tarafından yapılmıştır. 1966-1970 yılları arasında yapılan ve Çayeli-Pazar yöresinin fiziki coğrafya özelliklerinin ortaya konulduğu bu eser yörenin 35 yıl önceki durumunu tespit etmesi açısından oldukça önemlidir.

2. Beşeri coğrafya araştırmaları

Rize yöresi ile ilgili olarak yapılan beşerî coğrafya çalışmaları esas olarak nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik faaliyetler içinde de turizm başta gelmekte, bunu yetiştirilen ürünler ile ulaşım sorunları takip etmektedir. Fizikî coğrafya çalışmalarında olduğu gibi beşerî coğrafya çalışmaları açısından da yöre oldukça ihmal edilmiştir. Mevcut çalışmaların bir kısmı Doğu Karadeniz Bölümü ile ilgili olup bu eserler içinde Rize'ye ayrı bir yer verilmiş, diğerleri ise Rize ve ilçelerini doğrudan ele almışlardır.

Bölgenin *nüfus ve yerleşme özelliklerini* genel olarak ele alan başlıca alışmalar Tarkan (1974), Karakuzulu (2003), Koday (2003), Zaman ve Bulut (2003), Uzun ve Uzun (2003), Tuncel vd.ne (2004) aittir. Doğrudan Rize ile ilgili olan çalışmalar ise Tandoğan'ın (1970) Çayeli ve Pazar ilçelerinde yerleşme, mesken tipleri ve nüfusu ele alan araştırması ile Taşçılar (1995) ve Karakaş'ın (2001) Rize şehir coğrafyasını ele aldıkları yayınlanmamış yüksek lisans tez çalışmalarıdır.

Rize yöresindeki *ekonomik faaliyetleri* konu alan çalışmalar da yine bölgesel ve yerel düzeyde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan Sözer (1974) Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ekonomik coğrafyasını bütün olarak değerlendirmiş, Tunçdilek (1960) ve Koday (2000) Türkiye'de çay ziraatını konu edindikleri araştırmalarında ağırlıklı olarak Rize yöresini ele almışlardır. Tekeli (1943) doğrudan Rize'deki, Tandoğan (1971) ise Çayeli ve Pazar yörelerindeki çay ziraatını irdelemişlerdir. Tandoğan'ın (1978) bir diğer çalışması da Çayeli ve Pazar ilçelerinin ekonomik yapısı ile ilgilidir. Rize yöresindeki ekonomik faaliyetlerle ilgili diğer çalışmalar ise Koday'ın (2000) kivi üretimi ile Doğanay vd.nin (2006) turunçgil tarımı konusundaki eserleridir.

Rize yöresindeki ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak en fazla çalışma *yaylacılık* üzerine yapılmıştır. Bunların başlıcaları Doğu vd., Somuncu ve Zaman tarafından yapılan araştırmalarıdır. Doğu vd. (1993, 1996 ve 1997) araştırmalarında Kaçkar Dağları'ndaki buzul şekilleri, yaylalar ve turizmi birlikte ele almışlar, yaptıkları bu çalışma daha sonra Kaçkar Dağları bölgesinin millî park alanı haline gelmesinde önemli bir veri tabanı oluşturmuştur. Somuncu hem bölgedeki dağ ve yayla turizminin bugünkü yapısı, sorunları ve geleceğini tartışmış (1997), hem de Ayder Yaylası örneğini irdelemiştir (1994). Zaman

(2001) ise son yıllarda sayıları hızla artan ve büyük şehirlerdeki insanların katılımı ile gün geçtikçe daha da kalabalıklaşan yayla şenlikleri ile bölge turizminin gelişme potansiyeli arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur.

Rize yöresi dağlık kesiminin *turizm potansiyeli ve bunun sürdürülebilirliği* ile ilgili bir diğer çalışma da Yılmaz (2002) tarafından Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu'na sunulan bildirimdir. "*Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz; Alpler ve Karadeniz Dağları*" isimli bu bildirimde Yılmaz Karadeniz Dağları'nın özellikle Rize kesiminde yer alan Kaçkar Dağları'ndaki gözlem ve tespitleri ile Avrupa'daki Alp Dağları'nda yaptığı gözlem ve tespitleri karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur. Farklılıkların başında el değmemiş doğal güzellikler ile kültürel çekicilikler gelirken, benzerliklerin başında ise jeomorfolojik özellikler gelmektedir. Alp Dağları'nın sahip olduğu turizm potansiyeline (turist gönderen zengin ülkelere uzaklık ve ulaşım zorlukları hariç) Rize Dağları fazlasıyla sahiptir. Ayrıca fiziki anlamda, Alp-Himalaya dağ sisteminin de bir parçası olan Doğu Karadeniz Dağları'na uluslararası tanıtım ve yayınlarda "*Karadeniz Alpleri*" olarak vurgu yapılmasının bölge turizmine daha fazla katkı yapacağını belirten Yılmaz, dünya çapında Alplere olan ilginin bir bölümünün de bu şekilde Rize Yöresi'ne kaydırılabileceğini düşünmekte ve önermektedir.

Fiziki coğrafya şartları ve büyük merkezlere uzaklık dışında, Rize Yöresi'nin ekonomik anlamda geri kalmasının başlıca sebebi yeterli ulaşım altyapısına sahip olmayışıdır. Bölgenin ulaşım sorunu Koday, Uzun ve Yılmaz tarafından ele alınmıştır. Koday (2003) bir bütün olarak Doğu Karadeniz Bölümü'nün ulaşım sorununa değinirken, Uzun (2000) ise yeni yapılan Karadeniz Sahil Yolu'nun doğal kıyıları üzerindeki etkilerinden, bu arada Rize sahilleri geçişi ile Rize şehir merkezindeki dolgu alanları ile ulaşım ilişkisinden bahsetmiştir. Yılmaz (2006) ise Samsun'dan Sarp'a kadar olan yol güzergahını ele aldığı çalışmada Karadeniz Sahil Yolu'nun, Rize ve sahildeki ilçe merkezleri de dahil, kıyı kentleri üzerindeki etkilerini *denizle ayrışma ve bütünleşme sorunları* bağlamında irdelemiştir.

3. Bölgesel coğrafya araştırmaları

Fizikî ve beşerî coğrafya araştırmalarının dışında her iki konuyu da içeren bölgesel coğrafya çalışmaları da vardır. Bunlar daha çok coğrafi gözlem niteliğindedir. Bunlardan Ardel (1963) Samsun'la Hopa arasındaki kıyı bölgesini içeren çalışmada, Akkan da (1974) Doğu Karadeniz Bölgesi'ne ait coğrafi gözlemlerinde Rize Yöresi'ne ayrıca yer vermişlerdir. Tarkan (1963) *Rize Yöresinin Coğrafi Etüdü* isimli yayınlanmamış doktora tezinde 1960'lı yılların başında yörenin hem fizikî hem de beşerî özelliklerini ortaya koymuştur. Sonraki yıllarda Tandoğan tarafından da daha yerel ölçekte iki çalışma yayınlanmıştır. Bunlardan biri Fırtına Deresi'nin yukarı çıkırındaki üç köyle ilgili gözlemleri içermektedir (Tandoğan, 1968). Tandoğan'ın Çamlıhemşin ilçesine bağlı Ortaklar, Ortayayla ve Sıraköy adlarındaki köylerle ilgili olarak 1968 yılına ait tespitleri önemlidir. "*Ekonomik faaliyetlerde bulunabilmek için yöre insanının öncelikle tabiat şartları ile mücadele etmek zorunda kaldığını belirten Tandoğan, köylerin engebeli arazi nedeni ile tarımdan ziyade hayvancılıkla geçindiğini, son 30 yılda (1968'e göre) nüfusun artmadığını, köyden kente göç olduğunu, yakın bir gelecekte bu köylerin yazları uğranılan bir yer olacağını*" günümüzden 40 yıl önce tespit etmiş ve uyarmıştır. Tandoğan'ın (1988) diğer çalışması Çayeli'nin İncesu Vadisi'ndeki coğrafi gözlemleri içermektedir.

Coğrafyacılar tarafından yapılan bölgesel çalışmaların bir diğeri de bölge planlaması ile ilgili olanlardır. Bunlardan Akpınar vd. (1996) sürdürülebilir bölge planlama çerçevesinde kırsal kalkınma için alan kullanım sistemlerini Rize ili örneğinde irdelerken, Gönençgil (2000) Kaçkar Dağları'nda dağ alanları yönetimi ve planlamasını ele almış, Bakırcı (2002) da bir dağlık bölge planlaması olarak Doğu Karadeniz Projesi'ni (DOKAP) coğrafi açıdan değerlendirmiştir.

Sonuç

Rize Yöresi ile ilgili coğrafi kaynakların tespitini amaçlayan bu çalışmanın hazırlanması sırasında dikkat çeken en önemli husus, bölgenin ülkemizin en az bilinen ve üzerinde en az araştırma yapılan sahalardan birisi olduğudur. Yapılan araştırmalar genellikle Doğu Karadeniz Bölümü'nü bir bütün olarak ele almakta, çok az Rize ve ilçelerini özel olarak irdelemektedir. Bunların önemli bir kısmı daha çok bilimsel gayelerle yapılmış, doğrudan Rize ilinin gelişme ve kalkınmasına katkı sağlayacak türde olmayan araştırmalardır. Örneğin jeomorfolojik çalışmalar içinde önemli bir yer tutan dağlık bölgedeki buzul şekilleri vb. konular bu gurupta değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalarda dikkat çeken bir diğer husus ta, bunların büyük kısmında mevcut durumun tespitinin yapılmış olması, ileriye dönük önerilerin getirilmemesidir.

Öneriler

- Rize Valiliği tarafından ilk olarak düzenlenen bu sempozyum gibi bilimsel toplantılar belli aralıklarla tekrar edilmelidir. Bunlar ulusal ölçekte değil, ilçeler düzeyinde yerel ölçekte de yapılabilir. Böylece bilim adamlarının dikkati bu bölgeye, Rize'ye çekilmiş olacaktır. Kongre ve sempozyumlarda sunulan bildirimler ile Rize ile ilgili olarak çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleler "*Rize Yıllığı*" vb. isimler altında yayınlanacak ortak kitaplarda toplanarak ilgililerin bu bilgilerden haberdar olması sağlanmalıdır. Yine bu bilgiler İnternet ortamında valilik, kaymakamlık veya belediyelerin sitelerinde sürekli açık tutulmalıdır. Böylece hangi konularda bilgi olduğu ve hangi sahalarda bilgi eksikliği olduğu görüleceği için gereksiz yere konu tekrarları olmayacak, mevcut bilgilerin üzerine daha fazlası ve daha iyisinin konulmasının önü açılmış olacaktır.

- Bilindiği gibi ülkemizde üniversiteler ile onların buldukları yerlerin idarî, iktisadî ve sosyal kesimleri arasında arzu edilen diyalog bir türlü kurulamamaktadır. Bunun acı bir sonucu olarak bugün üniversitemizde yapılan birçok araştırma sadece araştırma yapan kişinin akademik kariyer almasına yaramakta, yine yapılan tezlerin çok büyük bir kısmı YÖK arşivi veya ilgili üniversitenin kütüphanesindeki tozlu raflarda unutulup gitmektedir. Bu durum bir yandan kalkınma çabası içinde olan, diğer yandan ise, eğitim ve bilime yeterli miktarda malî destek bulmada zorlanan ülkemiz için büyük bir israftır. Bu durum aynı zamanda ısrarla araştırma eksikliğinden ve elde yeterli veri olmadığından yakının idarî makamlarda bulunan kişilerin içinde buldukları çelişkiyi yansıtmaları açısından da düşündürücüdür. Bunun ortadan kalkması için ilgili kurum ve kuruluşlar (örneğin, valilik, kaymakamlık ve belediyeler) buldukları çevrede ihtiyaç duydukları araştırmaları tespit ederek üniversitelere bildirmeli ve yapılacak araştırmalar bu talebe göre şekillenmelidir. Rize'nin büyük merkezlere olan uzaklığı da dikkate alınarak araştırmacılar özellikle davet edilmeli, kamu kurum ve kuruluşlarının olanakları kullanılarak yerinde ve köklü araştırmalar yapabilmeleri için imkân sağlanmalıdır. Yeni kurulan Rize Üniversitesi yapılandırılırken Rize'nin ihtiyaç duyduğu bilgi ve veriler dikkate alınmalı, araştırma enstitüleri ona göre şekillendirilmelidir.

Kaynaklar

- Akkan, E., 1974. *Doğu Karadeniz Bölgesinde Coğrafi Gözlemler*, Ankara Üniv. Rekt. Yay. No. 60, Ankara.
- Akpınar, N., Somuncu, M., Karadeniz, N., 1996. "Sürdürülebilir Bölge Planlama Çerçevesinde Kırsal kalkınma İçin Alan Kullanım Sistemlerinin Rize İli Örneğinde İrdelenmesi", *6.Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, Bildiri Özetleri*, s.60, Ankara.
- Ardel, A., 1963. "Samsun'la Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler", *İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi*, Sayı:13, İstanbul, (36-49).

- Atalay, İ., 1983. "Kuzeydoğu Anadolu'nun Vejetasyonu Üzerine Genel Bir Araştırma", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 1, İzmir, (14-40).
- Atalay, İ., Tetik, M., Yılmaz, Ö., 1985. "Kuzeydoğu Anadolu'nun Ekosistemleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 3, İzmir, (16-57).
- Bakırcı, M., 1999. "Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların Pazaryeri Fonksiyonu" *İ. Ü. Ed. Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı:7, İstanbul, (137-216).
- Bakırcı, M., 2002. "Bir Dağlık Bölge Planlaması Olarak Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)" *İ. Ü. Ed. Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı:10, İstanbul, (99-123).
- Doğanay, S.-Alim, M.-Altaş, T. (2006) "Doğu Karadeniz Bölümü'nde Turunçgil Tarımı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 15, Erzurum, (223-250).
- Doğu, A. F., Somuncu, M., Çiçek, İ., Tuncel, H., Gürgen, G., 1993. "Kaçkar Dağlarında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi*, Sayı: 2, Ankara, (157-184).
- Doğu, A.F., Çiçek, İ., Gürgen, G., Tuncel, H., 1996. "Üç Doruk (Verçenik) Dağında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, Ankara, (29-52).
- Doğu, A.F., Çiçek, İ., Gürgen, G., Tuncel, H., (1997). "Bulut-Altıparmak Dağlarında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi*, Sayı:6, Ankara, (63-91).
- Erguvanlı, K., 1974. "Doğu Karadeniz Bölgesi Heyelanları ve Etkileri" , 23. *Coğrafya Meslek Haftası*, Trabzon.
- Erinç, S., 1944. *Doğu Karadeniz Dağlarında Glasiyal Morfoloji Araştırmaları*, İ.Ü. Ed. Fak. Yay., Doktora Tezleri Serisi, No:1, İstanbul.
- Erinç, S., 1961. "Doğu Karadeniz Kıyılarında Fön ve Termik Tesirleri Hakkında", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 21, İstanbul, (15-30).
- Gönençgil, B., 2000. "Kaçkar Dağında Dağ Alanları Yönetimi (DAY) ve Planlaması", 9. *Ulusal Bölge Bilim/Bölge Planlaması Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Bölge Bilimi Türk Milli Komitesi, KTÜ, Trabzon.
- Karakaş, N. Ö., 2001. *Rize Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara.
- Karakuzulu, Z., 2003. "Doğu Karadeniz Bölümünün Topografya Özelliklerinden Kaynaklanan Nüfus Dağılım Sorunu", *Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ ve Köy Hiz. Gn. Md. Yay., Trabzon, (316-326).
- Koday, S., 2000. "Türkiye'de Çay Tarım Alanlarının Dağılımı ve Çay Üretimimizdeki Gelişmeler", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, İstanbul, (321-347).
- Koday, S., 2000. "Türkiye'de Kivi Üretimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:3, Erzurum (103-122)
- Koday, S., 2003. "Doğu Karadeniz Bölümünde Yerleşmenin Coğrafyasından Kaynaklanan Sorunlar", *Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ ve Köy Hiz. Gn. Md. Yay., Trabzon, (204-215).
- Koday, Z., 2003. "Doğu Karadeniz Bölümünde Ulaşım Sorunu", *Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ ve Köy Hiz. Gn. Md. Yay., Trabzon, (12-22).

- Somuncu, M., 1994. "Rize; Ayder Yaylasında Turizm", *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi, Sayı: 3*, Ankara, (255-274).
- Somuncu, M., 1997. "Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla-Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı, Sorunları ve Geleceği", *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi, Sayı:6*, Ankara, (273-315).
- Sözer, A. N., 1974. "Doğu Karadeniz Bölgesinin Ekonomik Coğrafyası", *23. Coğrafya Meslek Haftası*, Trabzon.
- Tandoğan, A., 1968. "Fırtına Deresi Yukarı Çığırının Üç Köyünde Coğrafi Müşahedeler" *Ankara Üniversitesi, DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:2*, Ankara, (285-297).
- Tandoğan, A., 1970. "Çayeli ve Pazar İlçelerinde Yerleşme - Mesken Tipleri ve Nüfus", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt:24, Sayı:3-4*, Ankara, (99-155).
- Tandoğan, A., 1971. "Çayeli - Pazar Yöresinde Çay Ziraatı", *20. Coğrafya Meslek Haftası*, Erzurum.
- Tandoğan, A., 1971. "Çayeli –Pazar Yöresinin Fiziki Coğrafyası", *Ankara Üniversitesi, DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:3-4*, Ankara (205-295).
- Tandoğan, A., 1978. "Çayeli - Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı", *A.Ü. Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt:29, Sayı:1-4*, Ankara, (83-152).
- Tandoğan, A., 1988. "İncesu Vadisinde (Çayeli) Coğrafya Gözlemleri", *Ankara Üniversitesi, DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:11*, Ankara, (91-110).
- Tarkan, T., 1963. *Rize Yöresinin Coğrafi Etüdü*, (Basılmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Erzurum.
- Tarkan, T., 1974. "Doğu Karadeniz Bölümünün Nüfus ve Yerleşme Özelliklerinin Ana Çizgileri", *23. Coğrafya Meslek Haftası*, Trabzon.
- Taşçılar, Ç., 1995. *Rize Şehir Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Ün., Sos. Bil. Enst., İstanbul.
- Tekeli, S. T., 1943. "Rize'de Çay Yetiştirmenin Tabii Esasları", *Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:2*, Ankara, (213-233).
- Tuncel, H., Gürgen, G., Çiçek, İ., Doğu, A.F. 2004. "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", *Fırat Ün. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2*, Elazığ, (49-66).
- Tunçdilek, N., 1960. "Türkiyede Çay Ziraatı Gelişme ve Problemleri", *İst. Ün. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:11*, İstanbul, (12-41).
- Turoğlu, H., 1997. "İyidere Havzasının Hidrografik Özelliklerine Sayısal Yaklaşım", *Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32*, İstanbul, (355-365).
- Turoğlu, H., 2005. "Trabzon-Sarp Arası, Karadeniz Sahil Yolu İnşaatının Jeomorfolojik Etkileri", *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına), Bildiri Kitabı*, İstanbul, (353-361).
- Uzun, A., 2000, "Karadeniz Sahil Yolunun Doğal Kıyıları Üzerindeki Etkileri ve Ulaşım Sorununa Coğrafi Bir Bakış", *OMÜ Fen Ed. Fak. Dergisi, Coğrafya Serisi, Sayı:1*, Samsun, (59-80).
- Uzun, A., Uzun, S., 2003a. "Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağındaki Dağınık Yerleşme Dokusu ve Arazi Kullanımındaki Köklü Değişmelerin Heyelan Oluşumuna Etkileri", *Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ ve Köy Hiz. Gn. Md. Yay., Trabzon, (232-244).

- Uzun, A., Uzun, S., 2003b. "Aşırı Yağışların Tetiklediği Yer Kaymaları ve Selamet Köyü Heyelanı (Güneysu-Rize)", *Sırrı Erinç Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 11-13 Eylül 2003, İstanbul, (355-359).
- Yalçınlar, İ., 1951. "Soğanlı-Kaçkar ve Mescid Dağı Silsilelerinde Glasyasyon Şekilleri", *İst. Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi*, Sayı:2, İstanbul, (20-52).
- Yalçınlar, İ., 1974., "Doğu Karadeniz Bölgesinin Jeomorfolojisi", *23. Coğrafya Meslek Haftası*, Trabzon.
- Yılmaz, C., 2002. "Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz; Alpler ve Karadeniz Dağları – A Comparative Analysis Point Of View Sustainability; Alps And Black Sea Mountains", *Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu*, Orman Bakanlığı Yayın No:183, Ankara, (188–195).
- Yılmaz, C. 2006. *Denizle Ayrışma ve Bütünleşme Sorunları Bağlamında Karadeniz Sahil Yolunun Kıyı Kentleri Üzerine Etkileri*, Samsun, (baskıda).
- Zaman, M., 2001. "Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Bölümü Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:6, Erzurum, (187-215).
- Zaman, M., Bulut, İ., 2003. "Doğu Karadeniz Kıyı Kesiminde Kırsal Yerleşmelerin Dağılımında Coğrafi Faktörlerin Etkisi", *Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşim Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, KTÜ ve Köy Hiz. Gn. Md. Yay., Trabzon, (216-231).